

Den bästa forskningen griper tag i människorna

Den senaste arbetslivsforskningen i Norden visar att det sker stora ändringar i hur verksamheter organiseras. Det gäller framförallt det som kallas det gränslösa arbetslivet, där arbetstiderna blivit flexiblare och jobbet och fritiden flyter ihop. Men vilka konsekvenser får det på längre sikt?

Text och foto: Björn Lindahl

Få överblickar den nordiska arbetslivsforskningen så väl som Bjørg Aase Sørensen. Förutom att hon är seniorforskare på det norska Arbeidsforskningsinstituttet och professor på Høgskolen i Vestfold, sitter hon i styrelsen till Det Nationale Forskningscenter for Arbejds-miljø i Danmark. Hon har på uppdrag av Vinnova utvärderat svenska forskningscenter och har tät band till forskningen i Finland. Hon bjuds ofta in som opponent under disputationer vid andra universitet och högskolor.

- Det ger en insyn i var fronten inom forskningen går, säger hon.

Men det har sina nackdelar. Hon kan knappt gå på gatan utan att en tidigare student stöter på henne och vill berätta hur det har gått. Även i korridorerna på Afi är det många som vill ha hennes uppmärksamhet. Därför tar

hon med oss till sitt italienska stamkafé för ett samtal om vilka trender och kunskapshål det finns i dagens nordiska arbetslivsforskning.

Det gränslösa arbetslivet – ett hållbart arbetsliv?

Forskningsprojekt med deltagare från flera länder har alltid ett extra värde eftersom det jämförande perspektivet kommer med. Det är ett otroligt effektivt sätt att samla information och att få en översikt, säger hon. Bjørg Aase Sørensen har deltagit i två av de senaste projekten som har finansierats av Nordisk Ministerråd. Det ena handlar om utmaningarna för ett hållbart arbetsliv.

- Det finns en nordisk paradox: Hur kan det komma sig att vi har så stort inflytande på vårt eget jobb och är så tillfredsställda med arbetet, samtidigt som frånvaron är så hög och så många faller ur arbetsmarknaden?

- Om man ser på resultaten av norsk arbetslivsforskning kan en förklaring vara att intensiviteten i arbetet har ökat.

Fascinerande modell

- Den nordiska modellen fortsätter att fascinera arbetslivsforskare. Det är spännande att läsa Anthony Giddens analys av dess mekanismer. Att någon ser på de nordiska länderna från utsidan är

lika viktigt som att de granskas från insidan, säger hon. Flere studier tar upp ändringarna som uppstår i mötet mellan de nordiska och de internationella arbetslivstraditionerna. I Norden är "avtalsmässig flexibilitet" viktig, det vill säga att flexibiliteten förhandlats fram.

En konsekvens av den allt öppnare och mer globaliserad ekonomin är att arbetstiderna blir mer flexibla och varierade. Den andra studien som Bjørg Aase Sørensen har deltagit i nyligen försöker systematisera den internationella kunskapen om "udda" arbetstider, sammanpressade arbetsveckor och arbetstider under speciella förhållanden som på oljeplattformar. Studien har letts av danska Karen Albertsen.

- Informationen från 85 internationellt publicerade studier visar att det finns viktiga skillnader jämfört med Europa. Den nordiska modellen har skapat en kombination av hög sysselsättning för kvinnor, hög produktivitet i arbetet och ett stort inflytande över tempot och planeringen. Men det har inte skett utan ett pris. Fler personer i Norden upplever stress, sömnproblem och irritabilitet än vad genomsnittet i Europa gör. Ändå visar det sig att det finns vinster med mer flexibla arbetstidsbestämmelser. Det visar sig när man ser närmare på förhållandet mellan jobbet och det "övriga livet".

- Det är fler i Norden än i det övriga Europa som upplever en bättre balans mellan arbetet och fritiden. Det finns en livbalans, som är en viktig insikt i jakten på ett mer hållbart arbetsliv, säger Bjørg Aase Sørensen.

Jobb och fritid flyter ihop

- Förändringar av arbetstiderna och de sociala konsekvenserna det medför visar sig i hela Norden. Tidigare har man mest fokuserat på natt- och skiftarbete, men det sker mycket annat i det som kallas det gränslösa arbetslivet, säger hon och pekar på hur de olika länderna ser på frågan ur olika synvinklar:

- Det finska Balansprogrammet ser på arbetstidsreglerna i ett livsloppsperspektiv. I Danmark finns det forskning om familjevänliga verksamheter.

- Vad händer när man under en längre tid har koncentrerat sig om kraven på jobbet? När det uppstår problem kan erfarenheten bli att man har gett allt på jobbet och att man blivit fattigare på sociala resurser och fått ett mindre nätverk. Sådana frågor hör också till det som studerats. Det finns två olika skäl till att arbeta komprimerat. Det ena är att man vill ha högre lön. Genom övertidsarbete eller olika biintäkter maximeras inkomsten. Det andra skälet är att få en större variation i livet.

- För den senare gruppen handlar det om att få en bättre fritid, så att man kan ägna mer tid åt det som är identitetsbekräftande.

Exotiska Norden

Den nordiska forskningen liknar den internationella på många sätt. Det finns samma krav på att publicera sig. Bjørg Aase Sørensen tycker att den relativa betydelsen att publicera internationellt ska vägas mot att arbetsforskningen också har ett annat

mål: Den ska kommunicera med det som studeras också – själva arbetslivet.

- Den bästa forskningen är sådan som griper tag i människorna. Det är sådan forskning som gör att de som varit med om den utbrister: Det var det mest givande jag varit med om! Eller - lyckligtvis mer sällan - säger de: Det var det mest härresande jag varit med om! säger Bjørg Aase och skrattar.

- Människor som överläts till sig själva tenderer att repetera sitt beteende. Det behövs forskare som ser variationerna, och som ställer frågor om vad det är som gör att system ändras. De nordiska länderna är exotiska med hänsyn till jämställdhet och medbestämmande. Därför bör vi förvänta att resultaten avviker från den internationella forskningen.

- Det finns en unik formulering i den norska arbetsmiljölagen om att arbetet ska vara hälsofrämjande. Det finns ett idealistiskt ändamål, istället för att som i andra länder, mest se på vad som orsakar sjukdomar. Den nordiska modellen handlar inte bara om produktion, utan också om reproduktion.

- Ändringar, som vi konkret har sett på i förhållande till arbetstiderna, får större konsekvenser här beroende på könsrollerna. Bjørg Aase Sørensen har varit en drivkraft för den interaktiva forskningen och aktionsforskningstraditionen som vågar ställa frågan - vad kan göras annorlunda?

- På sätt och vis ha den forskningen nu blivit mer mainstream. Samtidigt tar den tag i frågan om sambandet mellan utveckling på arbetsplatsen och organisationens samhällsansvar.

Den omöjliga organisationen

- Jag har alltid varit fascinerad av

det avvikande. Min magisteruppsats handlade om "den omöjliga organisationen", där arbetarna styrde företaget och där det fanns utopiska element som att kreativitet utveckling var en del av vardagen.

Idag finns det många exempel på sådana organisationer. Samtidigt tycker Bjørg Aase Sørensen att frågan om vad som kan göras annorlunda hamnat i skymundan:

- Det har länge varit en förenklad syn på ledarskap. En hel del beslut fattas nog mot bättre vetande. Det handlar alltid om värderingar när en verksamhet ska organiseras. Det finns inte en enda organisationsform som passar alla.

- Det danska VIPS-projektet visar att det inte räcker med att ändra villkoren för arbetstagarna. Det krävs också att sättet verksamheten leds får en ny form för att få en hälsosam utveckling. Om resultaten från arbetslivsforskningen används kan den bidra till att förstärka hållbarheten i arbetslivet, säger hon.

Alternativen i bakgrunden

- Fyra av tio svarar fortfarande i Norge att de skulle organisera arbetet på sin arbetsplats annorlunda om de själva bestämde. Det finns verksamheter som samarbetar internt och på tvärs mellan företag i regionala sammanhang. De visar konturerna av hur det nordiska arbetslivet kommer att utvecklas. Bjørg Aase Sørensen sammanfattar det vägval som arbetslivet står inför:

- Vissa kommer att hävda att vi fortfarande har mycket att vinna på att vidareutveckla företagsdemokratien. Andra kommer att vara mer intresserade av bygga på de forskningserfarenheter som gjorts för att genomföra förändringar som kan lyfta fram den kreativa potentialen.